

Володимир Селезньов

МОВНІ ВІЙНИ

МІФ ПРО
«ЗІПСОВАНІСТЬ»
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

Харків

Vivat
PUBLISHING

2016

УДК 811.161.2'27
ББК 81.2Укр-67
С29

Дизайнер обкладинки Віталій Котенджи

Селезньов В.

С29 Мовні війни : Міф про «зіпсованість» української мови / Володимир Селезньов. — Х. : Віват, 2016. — 256 с.
ISBN 978-617-690-422-9

Сьогодні часто тиражують твердження, нібито українська мова — це та сама російська, але зіпсована польськими та «галицькими» словами. Чи так суттєво вплинула польська мова на українську? Скільки полонізмів та інших запозичень насправді містить українська мова? Узагалі, чи шкідливі запозичення і як саме взаємодіють різні мови? У книжці вперше комплексно розглянуто ці та інші мовні питання і спростовано міф про «зіпсованість» української мови полонізмами, «галицизмами», неологізмами тощо.

УДК 811.161.2'27
ББК 81.2Укр-67

Науково-популярне видання

СЕЛЕЗНЬОВ Володимир

**Мовні війни:
Міф про «зіпсованість» української мови**

Головний редактор О. С. Кандиба

Провідний редактор С. С. Скляр

Редактор М. М. Бірченко

Технічний редактор І. В. Бойко

Дизайнери й верстальники

В. В. Котенджи, Д. В. Заболотських, В. О. Верхолаз

Підписано до друку 22.04.2016. Формат 60x84/16. Гарнітура PF Agora Slab Pro
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 14,93. Наклад 3300 прим. Зам. № 2604

ТОВ «Видавництво "Віват"». Свідоцтво ДК 4601 від 20.08.2013

**Придбати книжки за видавничими цінами
та подивитися детальну інформацію про інші видання
можна на сайті www.vivat-book.com.ua**

Замовити книжку можна листом

**Поштова адреса: 61037, Україна, м. Харків, вул. Гомоненка, 10,
e-mail: zakaz@vivat.factor.ua**

**З питань оптових поставок звертатися: тел. (057) 714-91-73
Поштова адреса: 61037, Україна, м. Харків, вул. Гомоненка, 10
e-mail: zakaz@vivat.factor.ua**

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом у друкарні «Фактор-Друк»
61030, Україна, м. Харків, вул. Саратовська, 51, тел. +38 (057) 717-53-55

ISBN 978-617-690-422-9

© В. В. Селезньов, 2016
© ТОВ «Видавництво "Віват"», 2016

Передмова

На початку було Слово...
Євангеліє від Іоана, 1:1

Не серце, а слово — мати ненависті.
Шумерське прислів'я

Однією з найбільш гострих проблем в Україні була і є проблема мови. І насамперед мови української. Україна вже не одне десятиліття тому постала як незалежна держава, тож, здавалося б, не має жодних перешкод для розвитку рідної мови, але чимало українців у східних і південних регіонах досі не бажають ані самі розмовляти українською, ані сприяти тому, щоб їхні діти вчили мову своєї країни і використовували її в повсякденному житті.

Таке небажання почасти пояснюване глибоко вкоріненою думкою про простонародність або навіть меншовартість української мови порівняно з «великою і могутньою» російською. І за часів Російської імперії, і в Радянському Союзі цей погляд старанно та з однаковим успіхом накидався українцям (малоросам) і великодержавними шовіністами, і пролетарськими інтернаціоналістами.

«Другосортність» української мови пояснювали тим, що вона є нібито «зіпсованим» варіантом (діалектом) російської мови. Великороси, згідно з такою теорією, зберегли чистоту давньоруської мови, на відміну від малоросів, які пережили литовсько-посполиту експансію та чия мова через це зазнала значного впливу мови польської.

Міф про «польськість» української мови виник іще на початку XIX століття, коли за її існування та розвиток точилася боротьба в Російській імперії. Її вороги намагалися довести, що ніякої української мови не існує, а це лише наріччя російської. Отже,

українцям не потрібна своя література, оскільки вже існує література «загальноросійська».

Утім, попри численні нападки в реакційній пресі та урядові заборонні заходи, українська література розвивалася. Це, природно, не влаштовувало імперські шовіністичні кола, тож було вигадано теорію про нібито зіпсованість української мови полонізмами.

Сьогодні цю «пронафталінену» теорію знову витягують на світ божий. І в «жовтій» та навколонуковій пресі, на відміну від наукової, мусують питання про численні запозичення в українській мові з польської.

Перепадає на горіхи також неологізмам, так званим галицизмам¹ і всім іншим словам, які хоч чимось не схожі на російські.

Вивчення мови дуже важливе не тільки з точки зору наукового інтересу, але й через її вплив на культурне й політичне життя суспільства. Адже вона є невід'ємним складником у формуванні менталітету народу, його національної самосвідомості.

Ще видатний німецький філолог Вільгельм фон Гумбольдт зазначав, що мова — це «світ, який лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини». Дійсно, через мову люди нормують і визначають свої мислення і діяльність, свої думки й учинки, формулюють свої наміри та цілі, кристалізуючи таким чином себе і навколишній світ. За допомогою мови людина утверджується як особистість. Завдяки їй ми можемо відтворювати і стверджувати своє «я», свою позицію та життєві принципи.

Саме тому мова є найважливішим засобом маніпулювання людьми, способом зміни їхньої свідомості. Мовна політика — це найпотужніша технологія впливу на цілі народи, а мовні війни є невід'ємною частиною інформаційної війни.

Мова часто стає знаряддям боротьби, особливо коли вона через історичні обставини підпадає під вплив сильнішого, експансивного

¹ У лінгвістиці під галицизмами (з двома літерами «л») розуміють слова, запозичені з французької мови, а галицизми (з однією «л») — це західноукраїнські діалектні слова.

сусіда, а мовні війни нерідко точаться паралельно з війнами справжніми, але ще частіше їм передують.

На жаль, ми вже давно спостерігаємо чергову таку війну, оголошену українській мові. Її метою є не тільки дискредитувати мову, але й поставити під сумнів власне існування українського народу та його держави.

Спочатку українців намагаються переконати, що немає ніякої української мови, що це лише зіпсований польською діалект російської мови. Потім стверджують: якщо немає української мови, то немає й української нації, немає українців (є тільки малороси). Українську націю вигадали спочатку поляки на гроші австрійців, а сьогодні вигадують американці — уже на гроші держдепу.

А якщо немає українців, то немає й України як держави. Україна — це історичне непорозуміння, випадкова помилка, фікція. Її було зліплено зі шматків Польщі, Угорщини, Румунії та Росії за примхою більшовиків. Свої нинішні території Україна має незаконно, тому треба відновити справедливість і повернути їх на «історичну батьківщину», а отже, цілком виправдані їх анексія й окупація.

Як варіант, для виправдання окупації України можлива інша теорія: український народ (якого не існує) стогне під ярмом київської хунти (олігархів, американських капіталістів тощо) і жадає допомоги від «старшого брата».

Таким чином, українська мова перетворюється з об'єкта наукового вивчення на об'єкт політичний, навіть геополітичний.

Не варто забувати, що нині імперські російські шовіністи вбачають у самостійній, незалежній Україні перешкоду для повернення Росії на геополітичну арену як повноцінної наддержави. А імперські амбіції покладено в основу внутрішньої та зовнішньої політики нинішнього російського керівництва.

Цим і пояснюється безпрецедентний тиск на Україну (політичний, економічний, військовий) і безприкладна за своїми масштабами пропагандистська антиукраїнська кампанія, розгорнена в Росії.

Сьогодні засоби масової інформації, з Інтернетом у тому числі, уже відкрито використовують як інструмент інформаційної війни

проти України за фінансування Кремля, який надає чималі кошти на підтримку «общерусской культуры», «русского мира» на теренах колишнього СРСР.

Відомий літературний персонаж Козьма Прутков казав: «Дивися в корінь!» Корінь — це те, що з'явилося спершу, спочатку. А на початку було Слово, тобто Мова.

Саме тому з'являється дедалі більше коментарів нікчемних «експертів», які роблять абсурдні заяви на тему історії України або української мови, так само, як і новоспечених «істориків» та «філологів», що продукують усілякі міфи й поширюють їх масовими накладками.

На цьому тлі дивним видається «мовчання ягнят», яке демонструє «жертва». За одиничними винятками, українські автори не надто квапляться спростовувати подібну нісенітницю, вважаючи її негідною уваги. А дарма. Адже мовчання — знак згоди.

Книжку написано з метою заповнити цю прогалину і дати відповідь «вовкам» або, як казав відомий український учений і церковний діяч Іван Огієнко (митрополит Іларіон), «скорпіонам на українське слово», розвінчавши один із основоположних українофобських міфів — міф про «зіпсованість» української мови.

У книжці наведено приклади хибних полонізмів, «галицизмів» тощо і пояснення, як вони виникають; розказано про українізми в польській мові; подано відомості про кількість істинних полонізмів в українській мові й для порівняння — їх чисельність у російській. Насамкінець, розглянуто тему запозичень узагалі, їхню користь і шкоду, сказано про ставлення до мовних запозичень і нововведень в різних народів за різних часів.

Автор сподівається, що книжка буде цікавою для всіх шанувальників рідного слова.

РОЗДІЛ І

"ВЕДМЕЖА ХВОРОБА", або Про віджилі теорії та живучу політику

Жупел "ополячення"

Українська мова давно вже відбулася як самостійна, самобутня мова, посівши гідне місце в розгалуженій слов'янській сім'ї та ставши державною на своїй рідній землі. Проте досі деякі шовіністично налаштовані росіяни бачать її стан зовсім інакше. Українську мову знову оголошують наріччям, «нашпигованим» полонізмами, тобто російською мовою, зіпсованою під польським впливом після розпаду Київської Русі.

Сьогодні в Росії розгорнено цілеспрямовану пропаганду з дискредитування української мови, поширення неправдивих антинаукових тез про її «зіпсованість», «польськість», чинять спроби переконати українців у тому, що «неправильна» українська мова для них зовсім не рідна. Задля цієї мети дедалі частіше використовують засоби масової інформації, зокрема Інтернет, як інструмент інформаційної війни проти України.

Так, наприклад, у статті «Проблема двуязычия на Украине: историко-филологический аспект», поширеній у Мережі під назвою «Украинский язык — это русско-польский диалект», автор, дехто Андрій Мельков, намагається переконати всіх у тому, що (цитую мовою оригіналу) «возникновение украинского языка — это следствие ополячивания славянорусского языка».

Тему зіпсованості та штучності української мови обігрують до абсурду. На російськомовному YouTube розміщено серіал «История России. XX век», в одному з фільмів якого йдеться про те, що назву

«Україна» вигадали поляки, оскільки ці землі насправді називали «Малоросією», а самих українців вигадав австрійський (варіант — німецький) генштаб під час Першої світової війни, щоб відокремити частину російських земель від Росії. Там само нас запевняють, що українська мова була створена штучно наприкінці XIX — початку XX століття галицькими націоналістами під керівництвом австро-угорської влади, а закріпили її шляхом насильницької українізації місцевого населення... московські більшовики.

Є й інші подібні кадри. Наприклад, відеоролик «Рождение украинского языка», у якому окультний «академік» Микола Левашов переконує, що української мови не існує і вона є просто діалектом російської мови.

Періодично видають і перевидають книжки, автори яких наполегливо продовжують виводити українську мову з польської. Вони геть не соромляться наводити висловлювання великоросійських шовіністів столітньої давнини. Ось характерна цитата: «Литературный язык Малороссии XVI—XVII веков — это какой-то убудок из языков южнорусского, церковнославянского и особенно польского». Та що там казати, коли навіть такий відомий письменник-демократ, як Олександр Солженіцин у знаменитій брошурі «Как нам обустроить Россию» стверджував, що «...в отторгнутой Галиции, при австрийской подтравке, были выращены искаженный украинский ненародный язык, нашпигованный немецкими и польскими словами...»

На жаль, версію походження української мови шляхом «ополячення» російської мови активно підтримують і апологети «русского мира» в самій Україні — деякі діячі проросійських громадських організацій, окремі одіозні політики, а також «філологи»-аматори, які ростуть останнім часом як на дріжджах. Більшість із них, не маючи ні найменшого уявлення про польську мову, а багато хто й про українську (і навіть про російську!), говорять і пишуть відверту брехню або цілковиту нісенітницю.

Ось, наприклад, що пише київський «філолог»-аматор (як він сам себе називає) Анатолій Железний у брошурі «Происхождение

русско-українського двязиччя в Україні», не приховуючи подиву від свого «відкриття»:

«Работая над переводами интересующих меня материалов из польских источников, я очень часто обращал внимание на то, что множество польских слов звучат точно так же, как и соответствующие им слова нашего украинского языка. Заинтересовавшись, в конце концов, причиной такого сходства, я решил обратиться к языковедческой литературе и с немалым удивлением обнаружил, что факт этот никем из наших филологов не только никак не объяснен, но даже ни разу не упомянут!

Все это показалось мне странным. Я почувствовал, что это неспроста, что здесь кроется какая-то тайна, о которой наши филологи распространяться не любят. Ведь наличие в украинском языке очень большого количества слов, разительно схожих с польскими, слишком очевидно, чтобы не быть замеченным».

І наприкінці свого опусу автор кидає світло «необізнаним» на цю велику таємницю: «На самом деле слов, которые мы сейчас называем полонизмами, в русском языке никогда не было... Следовательно, все бесчисленные полонизмы, имеющиеся в нашем современном украинском языке, проникли в него сравнительно недавно, во времена польского владычества на землях будущей Украины».

Ще один такий аматор, Олександр Каревін, навіть написав книжку під зловісною назвою «Русь нерусская (Как рождалась "рідна мова")», де стверджує таке: «Польско-литовское господство, установившееся в Юго-Западной Руси с XIV века, способствовало постепенному ополячиванию населения. Местные говоры все более пополнялись польскими словами».

І далі, підбиваючи підсумки, О. Каревін упевнено повчає: «Поинному сложилась судьба Руси Юго-Западной (Малороссии), подвергшейся польскому влиянию. Это влияние существенно отразилось на культуре вообще и на языке в частности. В результате малорусские народные говоры представляли собой пеструю русско-польскую смесь».

Не можна не звернути увагу й на невелику за обсягом, але доволі показову за міркуваннями статтю скандально відомого Олеса Бузини «Голая правда о двуязычии в Украине», розміщену на сайті газети «Сегодня», де автор запевняє читачів: «Очищенные от политических измышлений факты доказывают: на территории нынешней Украины русский язык древнее украинского примерно на 600 лет! Украинский начал формироваться только во второй половине XVI столетия — после Люблинской унии¹, когда эта часть Руси перешла от Великого Княжества Литовского к Польше. Тогда распался общий и для Белой, и для Малой Руси западно-русский диалект. Белоруссия осталась под Литвой, и местные народные говоры превратились, в конце концов, в то, что сегодня мы называем белорусским языком. А малороссийские говоры испытали серьезнейшее воздействие языка польских оккупантов. Польско-русский суржик дал начало украинскому».

Як бачимо, автори досить сильно розходяться у визначенні часу «ополчення» української мови — від «порівняно недавно» до XVI (!) століття. Але, судячи з усього, для них це питання геть не важливе, оскільки вони мають зовсім іншу мету, не пов'язану з вивченням історичного розвитку української мови. А мета всіх подібних інсинуацій цілком прозора й очевидна. Її гранично чітко й відверто викладено в статті того ж таки Андрія Мелькова: «Сегодня Украина, как никогда прежде, нуждается в придании русскому языку статуса государственного... Лишь заговорив по-русски, Украина сможет обрести подлинную независимость от Запада и одновременно войти в новый мощный союз с Россией».

На жаль, сьогодні Росією розв'язана небачена за масштабами інформаційна війна проти України й усього, що з нею пов'язано: історії, культури, мови. Відомий російський журналіст Іван Давидов вдало зауважив із цього приводу у своєму блозі:

¹ Люблінська унія — угода про об'єднання Королівства Польського та Великого Князівства Литовського в єдину державу Річ Посполиту, підписана 1569 року.

«...Есть ощущение, что, вне зависимости даже от того, что будет происходить в Киеве, мне, проживающему в России потребителю информации, предстоит поглощать продукты жизнедеятельности всех государственных мужей и штатных пропагандистов, у которых само слово "Украина" вызывает, видимо, медвежью болезнь.

Символ России ведь — медведь, и символ правящей в России партии — тоже медведь, вот и болезнь у них медвежья».

Однак залишмо осторонь політичну й етичну складові цього питання та розгляньмо суто наукову, тобто лінгвістичну. Чи справді в українській мові так багато полонізмів і вона ними так суттєво зіпсована, як намагаються запевнити нас «мовознавці»? Якщо українська мова формувалася під впливом польської мови, то наскільки цей вплив був потужним?

Спробуймо розібратися, яку ж роль насправді відіграла польська мова в процесі формування української мови і насамперед її лексичного складу. Але для початку — трохи передісторії.

"Польський слід"

Польський слід в українській мові ввижається росіянам уже давно, починаючи з укладачів перших російських граматик.

Чи не вперше подібну думку висловив Михайло Ломоносов. Так, імовірно, у першій половині 1746 року Ломоносов написав замітку під назвою «Примечания на предложение о множественном окончании прилагательных имен». Замітка залишилась у рукописі, і вперше її було надруковано в журналі «Русский архив» 1866 року під заголовком «Неизданная грамматическая заметка Ломоносова».

Уболіваючи за чистоту і правильність російської мови, Ломоносов з-поміж іншого писав:

«Хотя в славенском языке мужеские прилагательные имена множественного числа в именительном падеже кончатся на и, однако

из того не следует, чтобы в великороссийском языке имели они такое же окончание, ибо славенский язык от великороссийского ничем столько не разнится, как окончаниями речений. Например, по-славенски единственные прилагательные мужские именительные падежи кончатся на *ый* и *ій* — *богатый, старший, синий*, а по-великороссийски кончатся на *ой* и *ей* — *богатой, старшей, синей*... Таким же образом и множественные прилагательные мужские в именительном падеже славенские разны от великороссийских.

От малороссийского диалекта для установления великороссийских окончаний ничего ж не следует, ибо, хотя сей диалект с нашим очень сходен, однако его ударение, произношение и окончания речений от соседства с поляками и от долговременной бытности под их властью много отменились или, прямо сказать, попортились. И так, ежели нам в сем случае малороссиянам последовать, невзирая на общее употребление, то великороссийский язык тем больше испортится, нежели исправится. То же надлежит разуметь и о других великороссийскому сродных языках».

Як бачимо, Ломоносов говорить не про словниковий склад, а про наголоси, вимову і «окончення». Слід зазначити, що російський учений дуже помилився як щодо зіпсованості малоросійських «окончений», так і щодо розвитку «окончений» у самій російській мові. Сьогодні ніхто не говорить російською «богатой», а тим паче «старшей» або «синей», а говорять саме, як і в українській мові, тобто «богатый, старший, синий».

Але тезу Ломоносова підхопили й деякі інші російські діячі — політики, історики та філологи.

Зокрема, 1784 року Катерина II започатковує укладання словника всіх мов, вимагаючи від губернаторів надсилати слова з підпорядкованих їм територій. За її дорученням академік Петер Симон Паллас у 1787—1789 роках видав «Сравнительные словари всех языков и наречий, собранные десницею Всевысочайшей особы». Там з легкої «десниці Всевысочайшей особы» українську мову визначено так: «Малороссийское наречие мало отлично и само по себе есть не что иное, как российское на польский образец примененное...»